

## ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ ОБЛІКУ ОБ'ЄКТІВ І РЕЧОВИН, ЩО ШКІДЛИВО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Є. О. ЩИГЛОВ \*, аспірант

*Національний університет біоресурсів і природокористування  
України*

**Анотація.** *Стаття присвячена з'ясуванню юридичної природи обліку об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища в Україні. Наголошується на тому, що такий облік може розглядатися у якості об'єктивної та суб'єктивної категорії. Як об'єктивна категорія такий облік виступає системою правових норм та функцією державного екологічного управління. Як суб'єктивну категорію такий облік слід розглядати через сукупність спеціальних повноважень, які виникають в рамках екологічних правовідносин. Запропоновано авторське визначення поняття обліку об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища.*

**Ключові слова:** *облік, об'єкти, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, речовини, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, державні реєстри, державні кадастри.*

**Постановка проблеми.** Відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [1], об'єкти, що шкідливо впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища, види та кількість шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє природне середовище, види й розміри шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього підлягають державному обліку. Таке законодавче положення потребує детального наукового аналізу, оскільки станом на сьогоднішній день в державі відсутнє комплексне теоретико- та нормативно-правове регулювання такого виду обліку, що й стало підставою для обрання цієї тематики **метою** даного дослідження.

**Викладення основного матеріалу.** Облік об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, є складним явищем соціальної дійсності і складається цілком із самостійних категорій: «облік», «об'єкти, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища» та «речовини, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища». Це обумовлює потребу дослідити його як правове явище.

---

\* Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Ю.А. Краснова

© Є.О. Щиглов, 2017

На енциклопедичному рівні «облік» визначається як належним чином організована система збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її сукупних даних, що відображають кількісну чи якісну характеристику подій, явищ, фактів, процесів, об'єктів тощо. Облік є важливою складовою соціального (в т. ч. державного) регулювання суспільних відносин та управління процесами (насамперед економічними) й відповідними об'єктами. Він відіграє значну роль при прийнятті правових, економічних, управлінських та інших рішень повноважними органами або компетентними особами [2, с. 219].

Що стосується «об'єктів, які шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища», то дане поняття також, на жаль, не отримало законодавчого закріплення, однак для його розкриття беремо за основу законодавчий поділ усіх небезпечних об'єктів на: 1) об'єкти підвищеної небезпеки та 2) об'єкти потенційної небезпеки (ст. 1 Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 р. [3]), де об'єкт підвищеної небезпеки – це об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, а потенційно небезпечний об'єкт – це об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

Переліки таких об'єктів сьогодні закріплені Додатком 2 до наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 лютого 2006 р. № 98 «Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів» [4] та постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» [5].

До шкідливих речовин у даному випадку належать: хімічні, токсичні, вибухові, окислювальні, горючі речовини, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіл्लю, матеріальним і культурним цінностям (ст. 1 Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»).

З урахуванням цих положень робимо припущення, що такі речовини можуть справляти чи справляють на стан довкілля, на життя та здоров'я людей два фактори шкідливого (небезпечного) впливу, а саме: хімічні та біологічні.

За своєю суттю категорія «небезпечні речовини» завжди пов'язана із поняттям ризику, оскільки їх використання може призвести до небажаних або непередбачуваних негативних наслідків, насамперед у відповідному середовищі (виробничому, побутовому чи природному), або для життя і здоров'я людей, які зайняті відповідною діяльністю або ж перебувають чи проживають у межах дії та поширення небезпеки таких речовин чи їхніх сумішей.

В літературі зазначається, що прояв небезпеки для багатьох об'єктів залежить від їхнього стану. Скажімо, значна частина речовин, що знаходяться у природних умовах, можуть не створювати підвищеної екологічної небезпеки поза межами людської діяльності, тобто, до залучення їх як засобів виробництва у відповідний технологічний процес. Разом із тим певна частина речовин, вступаючи у відповідний хімічний, фізичний обмін, формує умови для розвитку природних явищ небезпечного характеру – вулканів, ураганів, повеней тощо. Ці обставини зумовлюють особливий режим їх використання, зберігання та регулювання відповідних видів діяльності, спрямованої на поводження із небезпечними об'єктами.

Звідси випливає, що будь-яка діяльність юридичної чи фізичної особи, яка пов'язана із небезпечними речовинами чи їх сумішами, набуває ознак шкідливої або небезпечної (для навколишнього природного середовища, людини та громадянина), оскільки стає екологічно ризикованою.

Таким чином, внаслідок експлуатації, перевезення, використання та здійснення інших видів діяльності з небезпечними речовинами створюються умови для виникнення потенційної загрози або ж прояву ризику, тобто вірогідності настання відповідної події за відповідних обставин і часу, а саме: перевищення встановлених нормативів небезпечних речовин у конкретному місці, що перетворює їх на об'єкти потенційної або підвищеної небезпеки та щодо яких необхідно вживати заходи державного обліку.

Отже, такий облік доцільно розглядати передусім як об'єктивну категорію, як систему правових норм, що визначають мету, завдання, принципи, функції цього важливого напрямку державної екологічної політики, його форми та види, способи (методи), процедури здійснення та які регулюють діяльність уповноважених на те державних і виробничих органів щодо ідентифікації та реєстрації таких об'єктів і речовин у встановленому законодавством порядку.

Таку систему правових норм, крім ст. 24 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», утворюють положення Законів України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»; «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [6]; «Про пестициди і агрохімікати» [7]; постанов Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 956 «Про ідентифікацію та декларування об'єктів підвищеної небезпеки» [8]; від 29 серпня 2002 р. № 1288 «Про затвердження

Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів» [9]; від 18 грудня 1996 р. № 1525 «Про затвердження Положення про державну систему обліку та контролю ядерних матеріалів» [10]; від 1 листопада 1999 р. № 2034 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» [11]; від 31 серпня 1998 р. № 1360 «Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» [12]; від 3 серпня 1998 р. № 1216 «Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів» [13], інших нормативно-правових актів.

Облік об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища як суб'єктивна категорія – це сукупність повноважень, що формуються в межах екологічних правовідносин, що являє собою визначену законодавством діяльність суб'єктів господарювання та спеціально уповноважених на те центральних органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, в межах якої, з метою підтвердження спеціальної правосуб'єктності на можливість поводження з небезпечними речовинами та об'єктами, що шкідливо впливають на навколишнє природне середовище, збирається, обробляється і подається зведена статистична звітність про обсяги викидів та скидів забруднюючих речовин, а також розробляється, розглядається, аналізується та оцінюється техніко-нормативний документ – екологічний паспорт підприємства, декларація безпеки, паспорт відходів тощо, що дає змогу встановити рівень екологічного ризику різних видів речовин і об'єктів вимогам екологічної безпеки. На підставі таких документів відповідні об'єкти та речовини підлягають занесенню до спеціальних державних (галузових) реєстрів України, перелік яких затверджений, зокрема Додатком 5 до наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 лютого 2006 р. № 98 «Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів».

До таких реєстрів належать, зокрема: Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів, Державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки, Реєстр аварійно небезпечних виробничих будівель і споруд, Державний реєстр джерел іонізуючого випромінювання, Державний реєстр радіоактивних відходів, Державний кадастр сховищ радіоактивних відходів, Реєстр об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, Реєстр місць видалення відходів.

Звідсіля слідує, що за родовою ознакою облік об'єктів і речовин, які шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, являє собою діяльність, яка складається із юридично визначених дій, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки на певному етапі діяльності суб'єктів господарювання та яка покликана, зокрема, слугувати одним із інструментів попередження настання надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

В екологічному праві такий облік визначається однією із обов'язкових функцій державного екологічного управління, яка дає змогу

не лише створити об'єктивну картину впливу людини на довкілля, а й боротися із його забрудненням, виявляючи джерела такого забруднення і відвертаючи негативний вплив [14, с. 101].

Так, наприклад, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [15] відносить створення мережі загальнодержавної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, що включає, в тому числі й реєстри викидів та перенесення забруднюючих речовин тощо, до основних завдань такої стратегічної мети, як підвищення рівня суспільної екологічної свідомості, а відповідно до розділу 4 цього Закону такий облік виступає ще й одним із основних інструментів реалізації національної екологічної політики України.

**Висновки.** Отже, проаналізувавши викладене вище, можна зробити загальний висновок, що облік об'єктів і речовин, які шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища – це врегульований системою правових норм засіб забезпечення екологічної безпеки, який реалізується в межах екологічних правовідносин, шляхом здійснення цілеспрямованої діяльності спеціально уповноважених державних та самоврядних органів, установ, організацій та суб'єктів господарювання, метою якого є збір, обробка і подання зведеної статистичної звітності про обсяги викидів та скидів забруднюючих речовин, а також розробка, розгляд, аналіз та оцінка техніко-нормативних документів – екологічного паспорту підприємства, декларації безпеки чи паспорту відходів тощо, що дозволяє встановити рівень екологічного ризику різних видів речовин і об'єктів вимогам екологічної безпеки та занесення їх до спеціальних державних (галузових) реєстрів України, які виступають одним із інструментів попередження настання надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

#### **Список літератури:**

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2002. – Т. 4. – 717 с.
3. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 15. – Ст. 73.
4. Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 лютого 2006 р. № 98 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12, № 14, № 18. – Ст. 841.
5. Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку : постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 808 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 87. – Ст. 3221.
6. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон

України від 31 травня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 35. – Ст. 484.

7. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 2 березня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.

8. Про ідентифікацію та декларування об'єктів підвищеної небезпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 956 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 29. – Ст. 1357.

9. Про затвердження Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів : постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1288 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 36. – Ст. 1694.

10. Про затвердження Положення про державну систему обліку та контролю ядерних матеріалів : постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 р. № 1525 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1525-96-п>.

11. Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів : постанова Кабінету Міністрів України від 1 листопада 1999 р. № 2034 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 44. – С. 68.

12. Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів : постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 р. № 1360 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 35. – Ст. 1307.

13. Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів : постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1216 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 31. – Ст. 1181.

14. Федорович В.І. Облік у сфері природокористування й охорони довкілля та кадастри природних ресурсів // Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 98–101.

15. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

#### References:

1. Law of Ukraine of June 25, 1991 «On Environmental Protection». Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 41, 546.

2. Yu.S. Shemshuchenko. (2002). Yurydychna entsyklopediya: V 6 t. K.: «Ukr. entsykl.», Tom 4, 717.

3. Law of Ukraine of January 18, 2001 «About an increased risk». Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 15, 73.

4. Order of the Ministry of Ukraine of Emergencies and Affairs of Population Protection from the Consequences of Chornobyl Catastrophe of February 23, 2006 № 98 «On approval of Methodology identify potentially dangerous objects». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 12, 14, 18, 841.

5. Cabinet of Ministers of Ukraine of August 28, 2013 № 808 «On the list of activities and objects of high environmental hazard». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 87, 3221.

6. Law of Ukraine of May 31, 2007 «On State Biosafety System for creating, testing, transportation and use of genetically modified organisms». Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 3, 484.

7. Law of Ukraine of March 2, 1995 «On Pesticides and Agrochemicals». Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 14, 91.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine of July 11, 2002 № 956 «On Identification and declaration of major hazard». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 29, 1357.

9. Cabinet of Ministers of Ukraine of August 29, 2002 № 1288 «On approval of the State Register of potentially dangerous objects». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 36, 1694.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine dated 18 December 1996 № 1525 «On approval of the State System of Accounting and Control of Nuclear Materials». <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1525-96-п>.

11. Cabinet of Ministers of Ukraine of November 1, 1999 № 2034 «Approving the conduct of state registration and certification of waste». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 44, 68.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine of August 31, 1998 № 1360 «On approval of the register of driving education, treatment and recycling». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 35, 1307.

13. Cabinet of Ministers of Ukraine of August 3, 1998 № 1216 «Approving the conduct of Register of waste». Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny, 31, 1181.

14. Fedorovych V.I. (2010). Oblik u sferi pryrodokorystuvannya y okhorony dovkillya ta kadastry pryrodnykh resursiv [Accounting for environmental management and environmental and natural resource inventories]. Pravo dovkillya (ekolohichne pravo): navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. K.: In Yure, 98–101.

15. Law of Ukraine of December 21, 2010 «On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine till 2020». Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 26, 218.

## **ПОНЯТИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ УЧЕТА ОБЪЕКТОВ И ВЕЩЕСТВ, ВРЕДНО ВЛИЯЮЩИХ НА СОСТОЯНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ В УКРАИНЕ**

**Е.А. Щиглов**

**Аннотация.** *Статья посвящена выяснению юридической природы учета объектов и веществ, вредно влияющих на состояние окружающей природной среды в Украине. Подчеркивается, что такой учет может рассматриваться в качестве объективной и субъективной категории. Как объективная категория такой учет выступает системой правовых норм и функцией государственного экологического управления. Как субъективную категорию такой учет следует рассматривать через совокупность специальных полномочий, которые возникают в рамках экологических правоотношений. Предложено авторское определение понятия учета объектов и веществ, вредно влияющих на состояние окружающей природной среды.*

**Ключевые слова:** *учет, объекты, которые вредно влияют на состояние окружающей природной среды, вещества, которые вредно влияют на состояние окружающей природной среды, государственные реестры, государственные кадастры.*

**LEGAL CONCEPTS AND SYMPTOMS ACCOUNTING OBJECTS AND  
SUBSTANCES HARMFUL EFFECT ON THE ENVIRONMENT IN UKRAINE**  
**E. Schyhlov**

***Annotation.*** *The article is devoted to clarifying the legal nature of accounting objects and substances that adversely affect the state of the environment in Ukraine. It is noted that the record of this can be seen as objective and subjective categories. As an objective category such records system serves the function of law and state environmental management. As a subjective category such records should be viewed through a set of special powers arising under environmental relations. The author definition of accounting objects and substances that adversely affect the state of the environment.*

***Key words:*** *accounting objects that bad influence on the state of the environment, substances that adversely affect the state of the environment, public registries, state inventories.*